

DAVLAT MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA BOLALARNI AQLIY VA
AXLOQIY RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Nomozova Nargiza Abduxayoyevna

1989-yil 24-may Farg'ona viloyati Rishton tumanida tug'ilgan.

*Ma'lumoti – oliy. Toshkent Renessans ta'lim universiteti Pedagogika va psixologiya
yo'nalishini tugatgan.*

*Hozirda Farg'ona viloyati Rishton tumani 19-DMTTda psixolog lavozimida faoliyat
olib bormoqda.*

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning aqliy va axloqiy rivojlanishini ta'minlashning nazariy asoslari hamda amaliy yo'llari tahlil qilinadi. Maktabgacha yosh davrining psixologik-pedagogik xususiyatlari, aqliy rivojlanishga ta'sir etuvchi omillar, axloqiy tarbiyaning mazmuni va uni shakllantirishda pedagog hamda oilaning hamkorligi masalalari yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, o'yin faoliyati va innovatsion metodlarning samaradorligi ilmiy jihatdan asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, aqliy rivojlanish, axloqiy tarbiya, pedagogik texnologiya, o'yin faoliyati, tarbiyachi, ijtimoiylashuv, bolalar psixologiyasi, ta'lim-tarbiya jarayoni.*

Kirish

Maktabgacha yosh davri inson shaxsining shakllanishida eng muhim bosqichlardan biri bo'lib, aynan shu davrda bolaning tafakkuri, nutqi, ijtimoiy munosabatlari va axloqiy qarashlari shakllana boshlaydi. Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolani har tomonlama rivojlantirish, uni maktab ta'limiga tayyorlash hamda jamiyatda munosib o'rin egallashiga zamin yaratishda asosiy ijtimoiy institutlardan biri hisoblanadi. Shu bois bolalarning aqliy va axloqiy rivojlanishini uyg'un tarzda tashkil etish ta'lim tizimining dolzarb vazifalaridan biridir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik-pedagogik xususiyatlari

Maktabgacha yosh davrida bolalarda quyidagi rivojlanish jarayonlari faol kechadi:

sezgi va idrokning takomillashuvi;

tasavvur va tafakkurning rivojlanishi;

nutq faoliyatining boyishi;

ijtimoiy munosabatlarga kirishish ehtiyojining ortishi;

axloqiy me'yorlarni o'zlashtirishga intilish.

Bu davrda ta'lim va tarbiya jarayoni o'yin, kuzatish, ijodiy faoliyat va muloqot orqali olib borilishi bolalarning tabiiy rivojlanishiga mos keladi.

Bolalarni aqliy rivojlantirishning nazariy asoslari

Aqliy rivojlanish — bu bolaning fikrlash, tahlil qilish, taqqoslash, xulosa chiqarish hamda muammoli vaziyatlarni hal etish qobiliyatlarining shakllanishi jarayonidir. Davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida aqliy rivojlanish quyidagi yo’nalishlar orqali amalga oshiriladi:

1. Bilish jarayonlarini rivojlantirish

Bolalarning e’tibor, xotira va tafakkurini rivojlantirish uchun didaktik o’yinlar, mantiqiy mashqlar, konstruktorlik faoliyati va tajribalar qo’llaniladi.

2. Nutq va kommunikativ ko’nikmalarni rivojlantirish

Ertaklar, suhbatlar, dramatisatsiya va hikoya tuzish mashg’ulotlari bolalarda mantiqiy fikrlash va nutq madaniyatini shakllantiradi.

3. Kuzatuvchanlik va ijodkorlikni rag’batlantirish

Tabiatni kuzatish, rasm chizish, musiqa va qo’l mehnati mashg’ulotlari bolalarning tasavvuri va ijodiy tafakkurini rivojlantiradi.

4. Muammoli vaziyatlar yaratish

Pedagog tomonidan savol-javob usulida tashkil etilgan mashg’ulotlar bolalarni mustaqil fikrlashga undaydi.

Axloqiy rivojlantirishning mazmuni va ahamiyati

Axloqiy tarbiya bolaning yaxshi-yomonni ajrata bilishi, jamiyatda qabul qilingan me’yorlarga amal qilishi hamda boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo’lishini shakllantirishga xizmat qiladi.

Davlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarida axloqiy tarbiya quyidagi yo’nalishlarda amalga oshiriladi:

odob-axloq qoidalarini o’rgatish;

hamjihatlik, do’stlik va mehr-shafqat tuyg’ularini shakllantirish;

kattalarga hurmat va kichiklarga g’amxo’rlik hissini rivojlantirish;

mehnatsevarlik va mas’uliyatni tarbiyalash.

Bolalarga axloqiy qadriyatlarni singdirishda ertaklar, rolli o’yinlar va hayotiy vaziyatlarni sahnalashtirish samarali vosita bo’lib xizmat qiladi.

Aqliy va axloqiy rivojlanishda o’yin faoliyatining roli

O’yin maktabgacha yoshdagi bolalar uchun asosiy faoliyat turi hisoblanadi.

O’yin jarayonida bola:

tengdoshlari bilan muloqotga kirishadi;

qoidava tartiblarga rioya qilishni o’rganadi;

muammoli vaziyatlarni mustaqil hal etadi;

ijobiy axloqiy sifatlarni namoyon qiladi.

Didaktik o’yinlar aqliy rivojlanishni, rolli o’yinlar esa axloqiy va ijtimoiy ko’nikmalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlar

Bugungi kunda maktabgacha ta'limda innovatsion texnologiyalardan foydalanish aqliy va axloqiy tarbiya samaradorligini oshirmoqda. Ularga quyidagilar kiradi:

interaktiv metodlar;
STEAM elementlari asosidagi faoliyat;
multimedia vositalari;
loyiha asosida o'qitish;
integratsiyalashgan mashg'ulotlar.

Bu metodlar bolalarni faol ishtirokchi sifatida jalb etib, ularning mustaqil fikrlashi va ijtimoiy faolligini oshiradi.

Pedagog va oilaning hamkorligi

Bolalarning aqliy va axloqiy rivojlanishida oila va maktabgacha ta'lim tashkiloti o'rtasidagi hamkorlik muhim o'rin tutadi. Ota-onalar bilan muntazam muloqot, maslahatlar, ochiq mashg'ulotlar va tarbiyaviy seminarlar orqali yagona pedagogik muhit yaratiladi. Ushbu hamkorlik bolalarning tarbiyasida uzviylikni ta'minlaydi.

Mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari

Amaliyotda quyidagi muammolar kuzatiladi:

pedagoglarning innovatsion metodlar bo'yicha malakasining yetarli emasligi;
ayrim hududlarda moddiy-texnik bazaning cheklanganligi;
ota-onalarning tarbiyaviy jarayondagi faolligining pastligi;
raqamli muhitning salbiy ta'siri.

Mazkur muammolarni hal etish uchun pedagoglarni muntazam malaka oshirish, ta'lim muassasalarini zamonaviy resurslar bilan ta'minlash va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur.

Xulosa

Davlat maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarni aqliy va axloqiy rivojlantirish jarayoni uzviy, kompleks va ilmiy asoslangan yondashuvni talab qiladi. Aqliy rivojlanish bolalarning bilish faoliyatini kengaytirsa, axloqiy tarbiya ularning jamiyatda to'g'ri ijtimoiylashuvini ta'minlaydi. O'yin faoliyati, innovatsion pedagogik texnologiyalar hamda pedagog va oila hamkorligi ushbu jarayonning samarali tashkil etilishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi bo'yicha darslik va o'quv qo'llanmalar.
2. Bolalar psixologiyasi va rivojlanish nazariyalari bo'yicha ilmiy manbalar.
3. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar bo'yicha metodik tavsiyalar.
4. Maktabgacha ta'lim tizimiga oid normativ-huquqiy hujjatlar.